

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
 Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
 Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
 Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

MENS EN NATUUR

Het doet u misschien wat vreemd aan, het onderwerp „Mens en Natuur” besproken te horen, wanneer u iets verwacht te beluisteren over „geestelijk leven”. We zijn er immers aan gewend geraakt, geest en natuur als tegenover elkaar staande begrippen te zien. Het zou evenwel een noodlottige misvatting zijn, te denken dat geestelijk leven niets met natuur te maken zou hebben. De mens is niet alleen een geestelijk wezen, hij is ook deel van de natuur; en wanneer hij die natuur tracht uit te bannen of over het hoofd te zien, kan zij zich geducht wreken. De mens in de oudheid heeft dit helder beseft; het juiste evenwicht tussen mens en natuur was een der grondslagen van de antieke wereldbeschouwing, zowel bij Grieken en Romeinen als bij de Chinezen. Niet ten onrechte drukte de dichter Horatius dit aldus uit: „Al drijf je de natuur uit met de mestvork, ze komt toch weer terug.”

Intussen zullen wij het hier verder niet hebben over de natuur *in* de mens, maar over de natuur *buiten* ons. waarvan wij deel uitmaken, ook al zien wij dit zelf niet altijd in. Nu heeft de verhouding tussen mens en natuur vele kanten. Het gezichtspunt dat ons thans voor ogen zal staan, is: wat betekent de natuur voor het geestelijk leven van de mens?

Een ieder van ons zal bij het horen van het woord „natuur” aan heel verschillende dingen denken. De een haalt zich vertier op het strand of aan het water voor ogen; de tweede bezint zich op een detail, een berk, een bloem, een zwaan, een veulen in de wei; een derde denkt aan een park of juist aan het wijde open cultuurlandschap, zoals de Friese Greidhoek; weer een ander ziet het sterk gelede oude cultuurlandschap voor zich, zoals Waterland, of de Graafschap, of het polderlandschap van Hollandse IJssel en Linschoten; en er zijn er ook, die de echte natuurlandschappen kennen, bijvoorbeeld de zee, de Boschplaat op Terschelling, de plassen en moerassen van de Wieden in Noordwest-Overijssel, een bloeiende heide, of het hooggebergte. Wat ons in al deze gevallen treft en boeit, is in de eerste plaats het volstrekt andere, datgene waarin de natuur ons menselijk vermogen te boven gaat.

Wij mensen kunnen een miljoenenstad in één seconde verwoesten, maar wij kunnen in alle eeuwigheid nog geen vlieg, geen worm, geen zaadje *maken*. Wij kunnen een boom omhakken, maar we moeten tientallen jaren geduldig wachten, voordat de natuur ons uit een zaad een nieuwe boom schenkt. Voor wie dit inziet, is het verbijsterend te beseffen hoe de mens zijn onvervangbare natuurlijke hulpbronnen verspilt. Slechts één voorbeeld: voor één enkel zondagsnummer van de New York Times moet een bos worden gekapt van dertig hectaren, een bos dat misschien een eeuw nodig had om te groeien. En toch gaat het dan slechts om één zondagsnummer van één enkele krant van de vele duizenden die er worden uitgegeven.

Deze ervaring, dat de natuur oneindig veel meer inhoudt dan wij mensen tot stand kunnen brengen, speelt ook mee in onze beleving van de schoonheid van de natuur. Het lijkt op het eerste gezicht moeilijk, daarover iets te zeggen dat algemeen geldig is. Het heet immers dat over smaak niet te twisten valt; wat de een mooi dunkt, vindt de ander lelijk. Wijsgerig uitgedrukt: schoonheid is gebonden aan dingen, aan objecten. Maar het is geen eigenschap van die dingen. Het is een ervaring van de mens aan het object. Dit heeft sommige wijsgeren wel gebracht tot de bewering, dat schoonheid louter subjectief is, dat het antwoord op de vraag of iets mooi is alleen afhangt van de beschouwer, en dat daarvoor geen normen te geven zijn. Men meent dit wel te kunnen staven met een kunsthistorische beschouwing. Zo is het bekend, dat in de Europese beeldende kunst en letterkunde van de middeleeuwen de vrije natuur slechts een ondergeschikte rol speelt. Men vindt er parken met gekweekte bloemen, waarin zich heiligen of schone jonkvrouwen ophouden; de wilde natuur is hoogstens op de achtergrond aanwezig, als bos of rotspartij. De vrije natuur was in die dagen schrikwekkend gevaarlijk. Men kon zich niet op de Veluwe wagen zonder door struikrovers te worden overvallen, om van de zee en het hooggebergte maar te zwijgen. Wel komt de natuur in de middeleeuwse kunst voor als lente of als zonsopgang; daarvoor behoefde men immers niet te vrezen. Dit wordt pas anders in de Renaissance. De hu-

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 14 januari 1962

manistische dichter Petrarca was de eerste, die voor zijn genoegen een berg beklom, de Aigoual in Provence, en wel in de veertiende eeuw; zijn tijdgenoten beschouwden dit als een geestelijke afwijking. Pieter Breughel was een der eerste schilders van 't bergland-schap — afgezien van het oude China, waar men de schoonheid van het gebergte reeds vele eeuwen vroeger niet alleen beleefde, maar ook op nimmer geëvenaarde wijze wist weer te geven. De schoonheid van de zee werd in Europa nog later ontdekt. Zulk een historische beschouwing is wel juist, maar zij leert ons eigenlijk alleen dat het beleven van een bepaalde schoonheid geleerd moet — en kan — worden.

Daarom is het evenwel nog niet waar, dat de ervaring van schoonheid louter subjectief en willekeurig is. Wanneer we bijvoorbeeld een bloeiende rozestruik vergelijken met het verwrongen gezicht van de hysterische Hitler tijdens een van zijn mensont-rende toespraken, zal niemand er aan twij-felen, welke van die twee objecten „schoon” genoemd kan worden. Wanneer men door het rommelige trieste landschap loopt aan de zuidelijke zelfkant van Rotterdam, tussen Ridderkerk en Pernis, zullen er weinig mensen zijn, die dit mooier vinden dan bij-voorbeeld een bloeiende appelboomgaard of de duinen van Texel. Dit neemt niet weg, dat de een niet dezelfde schoonheid zal ver-kiezen als de ander. We hebben al gezien, dat men zich reeds bij het woord „natuur” heel verschillende zaken kan voorstellen, en ook waarderen; zo zijn er ook velen, wie de natuur niets zegt en die zweren bij de stad en anderen, die de schoonheid slechts vin-den in muziek of schilderkunst of poëzie. De een heeft dan stellig niet meer gelijk dan de ander. Bovendien kunnen we wel zeggen, dat iemand met een ontwikkelde smaak en aangeboren gevoel voor schoonheid al deze categorieën mooi zal vinden, en dat het van de omstandigheden en van zijn stemming zal afhangen, waaraan hij op een gegeven ogenblik de voorkeur geeft.

Wat hebben nu die verschillende groe-pen gemeen? Is er over schoonheid iets te zeggen, dat algemeen geldig is? Ja: iets wat schoon is, is gekenmerkt door een bepaalde vorm van orde en door har-monie; en het is des te schoner, naarmate wij meer de indruk hebben, dat die orde, die harmonie, iets is dat wij niet zomaar zelf in een vloek en een zucht tot stand kunnen brengen, doch dat boven ons uitgaat, dat meer is dan wij zelf. Dit geldt voor een na-

hartelijk dank

Aan al degenen, die hun abonnementsgeld van f 4,— voor het Woord van de Week over 1962 reeds per giro hebben voldaan. En dit zijn er zeer veel.

Ook onze dank aan hen, die dit zeer binnen-kort eveneens nog zullen doen en wel op postrekening 58 t.n.v. de Humanistische Luis-terkring te Utrecht. Daarna komen de kwit-tanties, d.w.z. 40 cent extra kosten.

DE ADMINISTRATIE.

tuurlandschap zowel als voor een oude, or-ganisch gegroeide stad of voor een kunst-werk. Wij voelen, dat dit geheel ons begrip en onze eigen scheppende vermogens te bo-ven gaat, en daarom heft het ons op, ver-edelt het ons, tenminste als wij het hebben leren zien. Dat komt, doordat hetgeen wij voelen als „meer dan onszelf”, toch wel degelijk beantwoordt aan inhouden van onze ziel en onze geest, samen als „psyche” aan te duiden. Onze psyche bevat veel meer dan wij ons bewust zijn. Behalve onze eigen bewuste herinneringen dragen wij ook in ons niet alleen alles, dat wij vergeten zijn of zelfs nauwelijks bewust hebben waargenomen (denk hierbij bijvoorbeeld aan alles wat men vanuit een rijdende trein of auto nau-welijks ziet), maar ook de psychische erfe-nis van ons voorgelacht. In wezen heeft ieder mens onbegrensde mogelijkheden, maar ieder van ons kan daarvan in zijn bewuste leven slechts een klein gedeelte verwerkeli-jken. Wanneer wij nu datgene zien, dat boven onze bewuste inhoud uitrijst, herkennen wij onbewust daarin iets van onszelf, of, psy-chologisch uitgedrukt, wij projecteren ons-zelf in dat landschap, of in die bloem, of in die stad, of in dat kunstwerk.

De kunstenaar nu is degene die aan deze beleving vorm weet te geven, die deze erva-ring van schoonheid uitdrukt in een beeld of een schilderij of een symfonie of een ge-dicht. Vaak is hij daarin een voorloper, een pionier: hij ziet schoonheid, waar nog nie-mand die gezien had en hij leert ons haar zien. Aan „Natuur en Dichter” door W. L. M. E. van Leeuwen ontleen wij het volgen-de voorbeeld. Denk aan een krom gegroeide wilgeboom, of een verwaaide eenzame den, door de zeewind geteisterd op een hoog duin — is die boom mooi? Hoe vele duizenden zullen er aan voorbijgaan zonder er iets bij-zonders aan te vinden — tot een kunstenaar het algemene in het bijzondere ziet, het le-ven, het geteisterde bestaan daarin verbeeld ziet — en het ons voor ogen tovert —, en nu kunnen wij het ook leren zien. Dichters zijn mensen die zien wat andere mensen niet zien, en het zó zeggen, dat andere men-sen het óók zien.

Er is echter aan de schoonheidservaring nog een ander belangrijk aspect: dat is de ge-leding, de organische en harmonische ver-scheidenheid van het object. Wij kunnen ons moeilijk voorstellen, dat wij het mense-lijk lichaam mooi zouden vinden als het de vorm had van een plank met zes gaten voor de lichaamsopeningen. Zo vinden wij een plant en een dier schoon, omdat zij vorm en kleur en beweging hebben. Dat we dan een paradijsvogel mooier vinden dan een mus en een orchidee mooier dan een brandnetel, is allen maar een kwestie van leren zien en leren waarderen. Wie een mus aandachtig bekijkt, zal zien hoe prachtig geled en ge-varieerd dat lichaamje en dat verenkleed zijn, en wie een brandnetel of een paardebloem werkelijk goed ziet, zal ook daarin een wonder van verscheidenheid en harmo-nie ontdekken. Persoonlijk vind ik onze ge-wone paardebloem een van de mooiste plan-ten die er bestaan. Zo is het ook met het landschap. Wat wij schoon vinden in een duinlandschap met zijn toppen en valleien, zijn begroeide hellingen en blinkende stuif-kuilen, dat is de geleiding ervan, de varia-ties, de verscheidenheid; en tevens berust

onze schoonheidsbeleving hierop, dat wij al of niet bewust de wetmatigheid, de hogere en onze macht te boven gaande orde in dit geheel beseffen. Zo is het ook met het oude cultuurlandschap met zijn heggen en houtwallen, zijn boomgroepen en boerderijen, zijn beken, poeltjes, bosjes, hooilanden, veentjes en heitjes. Zo is het ook met een schilderij van Vermeer of Chagall of een kwartet van Mozart of een nocturne van Debussy.

Nu hoort men vaak de klacht, dat de natuur in ons overbevolkte land niet meer te bereiken is; dat wij opgesloten zitten in onze steeds uitdijende steden, dat wij het moderne lawaai nergens kunnen ontvluchten, dat onze landschappen door ruilverkaveling en ontginning steeds eentoniger en lelijker worden, en dat de schaarser wordende landgoederen zo vaak achter prikkeldraad liggen.

Deze moeilijkheden zijn ernstig genoeg en ik wil ze stellig niet kleiner voorstellen dan ze zijn. Maar er is een wijs Frans gezegde: „Wanneer men niet kan krijgen wat men bemint, moet men beminnen wat men heeft.” Het is daarvoor helemaal niet nodig, verre reizen te maken of een auto te bezitten. De Amsterdamse onderwijzers Heimans en Thijssen ontdekten een wereld van natuur in de onmiddellijke omgeving van hun stad en in het Vondelpark, de huidige Amsterdammer is met zijn Bosplan, dat al een Bos geworden is, evenzeer bevoorrecht, en zo heeft de Hagenaar Meyndel, de Rotterdammer nog altijd — hoe lang nog? — de duinen van Voorne. En voor diegenen van ons, die tijdelijk of blijvend aan kamer of bed gebonden zijn, kan er de vreugde zijn van de groei en bloei van een enkele plant, het spel van vissen in een aquarium, of de aanwezigheid van een geliefd huisdier. Ook — en misschien wel juist in deze genivelleerde en jachtige wereld, geldt, dat aandacht, toewijding en een gemoed, dat open staat voor de wonderen om ons heen, van meer belang zijn dan geld, bezit en zelfs gezondheid. Deze openheid van geest voor de natuur is een van de grote moeilijkheden voor de moderne mens. Tengevolge van de ontwikkeling van techniek en beschaving dreigt de mens geestelijk verstrikt te raken in een surrogaat wereld, die hij zichzelf heeft geschapen. In de stedelijke cultuur vervaagt de betekenis van de wisseling der jaargetijden, van het ritme van dag en nacht, van de on-

bestendige weersgesteldheid, die men hoogstens nog negatief ervaart als lastig en hinderlijk. De moderne Westerse mens is in hoge mate vervreemd van de natuur, en daardoor ook van zichzelf. Een Frans wijsgeer heeft het zo uitgedrukt, dat de moderne mens omgeven is door een „isolerende laag”, die hem van de buitenwereld afschermt. Duidelijk zien wij dit verschijnsel in het beeld van de bermtourist, die niet de natuur intrekt, maar midden in de hei op de berm van een drukke autoweg naast zijn auto blijft zitten en de radio aanzet, om vooral de wind en de vogels niet te horen. Het heeft geen zin ons hierover vrolijk te maken, wel, ons in de achtergrond van dit verschijnsel te verdiepen. Sterker nog dan in West-Europa is die isolerende laag in de Verenigde Staten, waar kunstmatig woonklimaat — de zogenaamde airconditioning — en auto als onontbeerlijk worden beschouwd; maar juist daar zien wij ook hoe sterk de reactie hierop is, hoe velen deze isolerende laag trachten te doorbreken door kanoën en kamperend de natuur in te trekken en te beleven. Dat de Westerse mens het „eigen zomerhuisje ergens buiten” tegenwoordig als een van zijn grootste levensbehoeften ziet, is een uiting van hetzelfde verlangen.

Wij kunnen nu niet ingaan op de problemen, die dit alles in een overbevolkt land als het onze schept, al is juist deze overbevolking een beklemmend ander aspect van het thema „mens en natuur”.

Het is wel zeker, dat het nijpend tekort aan recreatierruimte in ons land het onmogelijk maakt, dat ieder gezin zijn eigen zomerhuisje buiten kan betrekken. De oplossing zal elders moeten worden gezocht; en met „elders” bedoel ik nu niet „in het buitenland”, maar „in het eigen gemoed”, in de instelling van onze eigen geest. Ook hier geldt weer: „Wanneer men niet kan krijgen wat men liefheeft, moet men liefhebben wat men krijgen kan”. Wanneer wij werkelijk open staan voor alles wat de natuur ons heeft te bieden, kunnen wij het vinden, ieder op onze eigen wijze, en dan zal het ons niet alleen een diepe bevrediging kunnen schenken, maar ons ook tot steun en troost zijn. Dan zullen wij wezenlijk ervaren wat de natuur voor ons geestelijk leven kan betekenen.

Dr. V. WESTHOFF

lezingen voor de radio

- zo. 28 jan. VARA 9.45 uur: S. J. Bouma: „Leven in perspectief”.
zo. 4 febr. VARA 9.45 uur: Libbe v. d. Wal: „En wat zegt een humanist ervan”.
di. 6 febr. AVRO 16.00 uur: V. W. D. Schenk: „Vivisectie en wetenschappelijk onderzoek”.
zo. 11 febr. VARA 9.45 uur: P. Spigt: „De bedoelingen van Multatuli”.

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.
Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten. (adv.)

Buiten mijn raam hoorde ik boven de wijde donkere rivier de klagende roep van een roerdomp.

Ik neem aan, dat gij van deze mededeling zult opkijken. Misschien zult gij denken: „Eiei, gaan wij het jaar 1962 in met een stukje natuurlyriek? Wordt onze vriend HH op zijn oude dag gekweld door poëtische oprispingen?”

Dit laatste is niet het geval. Ik wilde slechts pogen in één zin zo nauwkeurig mogelijk uit te drukken, hetgeen mijzelf ook zo verbaasd heeft. Men dient namelijk te weten, dat zich buiten mijn raam geen rivier bevindt, geen wijde en geen nauwe, geen donkere en geen lichte. De roerdomp en zijn geluid is mij slechts bekend uit de streekliteratuur en een Verkade-album.

Niettemin hoorde ik van de week buiten mijn raam boven de wijde donkere rivier de klagende roep van een roerdomp.

De verklaring voor dit alles is gelegen in een temperatuur van 38,6 graden Celsius. Een eenvoudige verhoging van, niet meer dan anderhalve graad is voldoende om mij de meest fantastische avonturen te doen beleven.

De huisarts had een catarrhale aandoening geconstateerd en iedereen had met nadruk beweerd, dat ik ruimschoots de tijd moest nemen volledig te genezen. Van werkgeverszijde was mij verzekerd, dat een voortijdige terugkomst ten burele als een onmaatschappelijke daad zou worden opgevat, hetgeen begrijpelijk wordt als men weet, dat de onderneming, waar ik werkzaam ben, de ziekteverzekering bij derden heeft ondergebracht.

Mijn huisvrouw voorzag mij van een keur van verfrissende dranken en van de nodige medicijnen, die als eerste effect een gehele modernisering en activering van het geestesleven hadden.

Bij het invallen van de schemering, dat die dag reeds des middags ongeveer twee uur begon, formuleerde ik een aantal experimentele gedichten. Ik herinner mij, dat de regels voornamelijk bolvormig waren met grillige diagonalen, zoals men wel bij de abstracte films kon zien. Al dichtende zag ik nu en dan mijn schedel door het vertrek wentelen als een soort spoetnik en ik verheugde mij er in, dat ik zulk een gecompliceerd gebeuren zo gemakkelijk onder woorden kon brengen. Levendig weet ik mij ook nu nog te herinneren, dat ik met trots en niet zonder leedvermaak bedacht, dat een Lucebert mij dat dan maar eens na moest proberen te doen.

Maar daarmee was het geschiedenisonderwijs op de lagere school nog niet, waar het wezen moest. Het was en is mij duidelijk, dat het streek-eigene daarbij al te zeer wordt verwaarloosd. Het onderwijs is geheel Hollandocentrisch. Wij doen maar net, alsof er tussen 400 (Grote Volksverhuizing) en 922 (Dirk I krijgt een stuk land in leen van Karel de Eenvoudige) niets gebeurd is. Ja, wij laten terloops Karel de Grote opdraven en kro-

nen in Rome, wij laten Willibrord even in Utrecht verschijnen en Bonifacius doodslaan bij Dokkum, maar daar houdt het dan ook wel ongeveer mee op. Dat grote delen van ons land een boeiende geschiedenis achter de rug hadden toen Floris de Vijfde de genadeslag kreeg, wordt aan de jeugd van Nederland niet meegedeeld.

Enfin, ik heb dat allemaal haarfijn uitgewerkt in een geheel nieuwe methode met nevenserries voor het r.k. en prot. chr. onderwijs en losse inlegvellen voor de verschillende gewesten. Juist was ik begonnen met gesprekken met minister Cals en het rijksschooltoezicht om de autoriteiten voor mijn methode te winnen, toen ik voor het eerst buiten mijn raam die klagende roep hoorde. „Wees nou nog even stil”, zo murmelde ik verstoord, want ik wist toen nog niet, dat het de roerdomp was.

Dat holle geroep was trouwens ook heel hinderlijk, toen ik kort daarna in keurig Oxford-Engels op een vliegveld in Australië een uiteenzetting gaf over de kinderbijslag voor zelfstandigen zoals die in de Nederlandse wet is gerealiseerd. De verzamelde journalisten en officials keken er wel van op en ik kreeg verscheidene verzoeken de zaak in een serie gedegen artikelen nader uit te werken. Het was al geheel donker, toen ik nog overwoog of ik Veldkamp onvertaald zou laten of hem als Fieldcamp zou introduceren, maar toen begon die roerdomp zo doordringend te klagen, dat ik mij er persoonlijk mee moest gaan bemoeien. Met enige tegenzin liet ik mijn bed opstijgen en door mijn venster schuinweg omhoog koersen de kille avondwind in. De uiterwaarden waren ondergelopen en aan de overkant ontwaarde ik vaag de omtrekken van een dorpsstoren, omgeven met hoge bomen. Omstreeks tien meter boven het zwalpende water peddelde ik voort in de richting van het Dorp aan de rivier en daarbij had ik zelf de taak van de roerdomp overgenomen.

Klaaglijk roepend naderde ik de dorpskerk, waarvan de ramen verlicht waren als op een traditionele kerstkaart. „Merry Christmas and a happy Newyear?” riep ik vanuit den hogen.

„Riep je?” vroeg mijn vrouw, voorzichtig om de deur kijkend.

„Nee, wat is kleine zelfstandige eigenlijk in het Engels?”

„Ach, je droomt. Je bent erg warm, je hebt koorts”.

„Welnee, dat komt van het peddelen over de rivier. Denk je, dat dichten erg moeilijk is?”

„Drink eens wat, dan zal ik je kussen opschudden”, zei zij.

„Merry Christmas”, zei ik.

„Ja”, zei ze.

Toen zij zachtjes de kamer verliet ruiste rondom mij de zee en de roerdomp was een verre misthoorn geworden.

En dit alles ten gevolge van slechts anderhalve graad verhoging.

Het leven is toch wel mooi.

H. H.

Luistert U ook elke 1e dinsdag van de maand naar onze uitzending via de A.V.R.O.-microfoon?

Zie voor de juiste tijd ons overzicht van de komende lezingen.